

«Nus na lain l'emblidanza»

Omagi academic als exiliads catalans

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **In doctorat honoris causa survegnan per regla personalitads meritavlas, fitg darar cuminanzas, maindir sch'i n'èn betg palpablas u definiblas giuridicamain. Ina tala undrientscha excepziunala han dentant survegni ils indumbrabels umans che han bandunà la Catalogna cur che las armadas del general rebel Francisco Franco Bahamonde (1892–1975) l'han invadida 1938 e conquistada 1939.** La surdada simbolica è succedida ils 11 da november 2002 a l'Universitad da Lleida, l'emprima citad catalana conquistada dal dictatur. Rectur Jaume Porta i Casanellas ha gist edì ina brochura commemorativa davart lezza undrientscha*. Ils auturs relevan la lavur prestada dals exiliads per la cultura catalana e l'accoglientscha ch'i han chattà cunzunt en il México da president Lázaro Cárdenas (1895–1970).

«Per stimular las generaziuns d'oz»

Lleida (passa 110 000 olmas), dalunsch davent dal Mar mediterranean, è la gronda nunenconuschenta tranter las citads catalanas. En ils lexicons internaziunalas chatt'ins mo ses vegl num spagnol «Lérida», schebain ch'el n'è betg pli uffizial. Sia universitad, fundada 1300, è dentant stada l'emprima dal pajais. La relevanza simbolica da l'undrientscha ch'ella ha conferì als fugitivs catalans da 1938–1939 è vegnida suttastrigada gia il 7 da november a Barcelona da cuss. Víctor Torres: «Ils 5 d'avrigl 1938, dus dis suenter l'entrada da l'armada a Lleida, ha general Franco dictà ina lescha ch'aboliva la constituiziun catalana da 1932. Ils emprims dis da favrer 1939 ha l'entira classa politica catalana stuì ir en exil, cun il chau da la regenza [Lluís Companys i Jover (1882–1940), G. S.-C.] e tschientmilis catalans» (p. 7). Torres citescha (p. 9) in poet da Lleida: «Jau vi la pasch, ma na vi l'emblidanza» e concluda: «Era nus Catalans lain la pasch, nus la lain ferventamain, ma na lain l'emblidanza. Perquai duainsa ans legrar ch'ins ha organisà questa commemora-

Il rebel Francisco Franco Bahamonde ha conquistà 1939 la Catalogna.

MAD

ziun d'omagi als exiliads republicans catalans. Ella duai ans far endament che las unfrendas e la stinanza da lezza giada han gidà a recuperar quai che nus avain uss. Cunzunt duai quest omagi stimular las generaziuns d'oz a

lavorar da cuntin per obtegnair puspè e per adina tut quai che nus n'avain anc betg» (p. 9).

Contribuì al renom da Catalogna

Ils pleds da Torres fan allusiun a tut

quai che la Catalogna ha pers cun Franco e ha gudagnà puspè suenter sia mort. Quai ha fatg endament l'istoricra Conxita Mir i Curcó (Universitad da Lleida) en sia laudatio da la cuminanza catalana exiliada pervi da la dittatura. Questa n'ha betg mo scumandà l'adiever uffizial, cultural e scolastic dal linguatg catalan, sco dal rest quel dal basc e «galego». Ina lescha spagnola dal favrer 1939 ha lubì da derschar tut quellas personas ch'avevan sustegnì la regenza legala. Ils victurs han mazzà president Companys, arrestà en Frantscha dals occupants tudestgs e consegnà a Franco, e blers auters Catalans. Durant almain ventg onns ha la cultura catalana vivì cunzunt tranter ils fugitivs da 1938–1939. Mir: «Oz enconuschan blers pajais la Catalogna sco patria d'in agen linguatg cun gronds scripturs, picturs e musicists» (p. 17). Tranter tuttas personalitads enumeradas da l'autura, enconusch'ins en Svizra almain dus umens, domadus morts en exil. Il cellist, dirigent e cumponist Pau (Pablo) Casals (1876–1973) ha organisà ils festivals de música da Prada, en la sdrima politicamain franzosa da Catalogna, ed è mort en l'insla da Puerto Rico, patria da sia dunna. Cardinal Francesc Vidal i Barraquer (1868–1963), archuvestg da Tarragona bandì da Franco, ha vivì en la chartusa da La Valsainte/FR ed è mort a Friburg. Il tom da rectur Porta cuntegna ina brev d'in terz exilià catalan che ha contribuì al renum da Catalogna en Svizra: Ramon Sugranyes de Franch (*1911) che ha fundà ed occupà la professura da viervas e litteraturas ibericas a l'Universitad da Friburg. Ins sa era leger in'otra brev d'in professer catalan en Svizra, numnadamain Josep Tarradellas Macià (Scola politecnica federala da Losanna).

Spretsch franzos e fraternitad mexicana

En ils onns tschinquanta e sessanta èn auters Catalans vegnids a lavorar en Svizra e lura restads qua. La brochura da rectur Porta cuntegna brevs da dus d'els, domadus domiciliads en l'Argovia, cun detagls commovents davart

fugitivs da 1938–1939 ord lur atgnas famiglias. Màrius Graupera Viladot (Wettingen) rapporta en sia brev dal bab «mort d'ina greva malsogna en in camp da concentraziun franzos» (p. 53). Quai conferma la contribuiziun istorica da Mir davart «la mancanza da chapientscha e la refusa da l'entschatta davart da blers Franzos che han retschavi ils fugitivs cun in spretsch evident» (p. 12). Ils republicans spagnols victorisads disturbavan la regenza franzosa da l'enviern 1939 che bramava bunas relaziuns cun Franco e l'ha tramess sco ambassadur marschal Philippe Pétain (1856–1951); lez valeva sco il Franzos il pli renumà insumma ed aveva gidà Franco en la guerra coloniala da Maroc. La segunda brev catalana da l'Argovia deriva da Pere-Albert Barrufet i Lahuerta (Aarau): «Dus barbas da mai èn morts gasads en [il camp da concentraziun da] Mauthausen» (p. 56). Blers fugitivs spagnols, sco il politicher e scriptur Jorge Semprún, han numnadamain fatg part da la resistenza franzosa cunter ils occupants tudestgs ch'als han lura arrestads e deportads. En cuntrast cun ina tala sort descriva rectur Porta l'ospitalitad «generosa e fraterna» (p. 39) dal México da president Cárdenas envers ils fugitivs; in da lur figls, José M. Murià, punctuescha: «I descha da far endament quels diplomats mexicans (...) che han sa sfadiads bler dapli che quai che lur uffizi pretendeva. In cas tipic è quel da Gilberto Bosques, consul de México a Marsiglia, che ha salvà la vita da blers, per exempel mes geniturs, malgrà il squitsch e la smanatscha da la Gestapo (...). Suenter è'l vegnì nominà ambassadur en Portugal, nua ch'el ha gidà puspè gliעד che fugiva da Spagna» (p. 25). Murià citescha Pau Casals: «México è stà la vaira chapitala da la cultura catalana durant ils emprims quindesch onns, ils pli snuavels, da la dittatura da Franco» (p. 27). L'omagi als exiliads catalans è pia stà er ina commemora-ziun da president Cárdenas ed in «grazia fitg» a sia patria americana.

* **Jaume Porta i Casanellas (ed.). Doctorat Honoris Causa a l'Exili Català. Lleida (Universitat, ISBN 84-8409-964-4) 2003.**